

WERKGROEP 4: DE RELATIE TUSSEN JUSTITIE EN HULPVERLENING

Voorzitter: Tony PETERS, K.U. Leuven.

Inleider: Wilfried MEYVIS, assessor Commissie voorwaardelijke invrijheidstelling, Antwerpen

Respondent: Guido VERSCHUEREN, directeur gevangenis Leuven-Centraal

Controleren en hulpverleners

De discussie wordt aangevat met volgende vraag: In hoeverre zijn de twee aspecten van de rol (hulpverlenend enerzijds, controlerend anderzijds) binnen de functie van de justitie-assistent verzoenbaar?

In zijn antwoord wijst de inleider op de oorsprong van de twee kernopdrachten. Deze zijn gegroeid vanuit de praktijk van de vervroegde invrijheidstelling. Enerzijds is er het belang van een geslaagde maatschappelijke reïntegratie en van een voorkomen van herval. Vandaar de toezichtsrol inzake werk, inkomen, therapie e.d. Anderzijds is er de begeleidingsrol doorheen het reïntegratietraject. Dit traject verloopt vaak met vallen en opstaan. Het puur of louter controleren van de naleving van de voorwaarden is niet mogelijk zonder trajectbegeleiding. Men kan daarom de controlerende rol zien in relatie tot de hulpverlening: de justitieassistent is degene die de justitiabele optimaal stimuleert om gebruik te maken van de hulpverlening. De justitieassistent is t.a.v. de justitiabele de constante, degene die het traject bewaakt en begeleidt.

Een assessor van een V.I.-commissie beaamt dat het reïntegratieproces vaak verloopt met vallen en opstaan, maar men moet hierbij de aard van de criminaliteit in rekening brengen. Hervallen aanvaarden in geval van bijvoorbeeld druggebruik is eventueel mogelijk, maar dit ligt anders wanneer het bijvoorbeeld gaat om moord, slagen e.d.

Een deelnemer wijst erop dat er steeds een spanning is tussen controle en begeleiding. Men kan dit vanuit verschillende perspectieven bekijken. Vanuit macroperspectief zal veelal belang worden gehecht aan de objectief maatschappelijke veiligheid. Vanuit microperspectief (niveau van het individu) komen meer de welzijnsaspecten onder de aandacht.

Sprekend vanuit zijn praktijk ervaart een deelnemer verschillende, zeker niet gelijke finaliteiten tussen de opdrachtgever ("justitie") enerzijds en (het personeel van) het justitiehuis anderzijds. De eerste stelt in de eerste plaats de veiligheid van de maatschappij tot doel; de tweede werkt eerder vanuit de doelstellingen integratie en welzijn.

De inleider is van mening dat men dit soort van zogenaamde tegenstellingen niet op de spits mag drijven; dat men m.a.w. niet te zeer mag polariseren. Vanuit zijn ervaring stelt hij dat bijvoorbeeld in de V.I.-commissies veel bekommernis heerst opdat de ex-gedetineerden "het hoofd boven water" zouden kunnen houden; dat er wel veel aandacht is voor de mens en dat men voortdurend zoekt naar een verzoening tussen het "controlerende" en het "helpende".

De respondent beaamt dit als volgt. De (ex-)gedetineerde stelt vaak vertrouwen in de justitieassistent. Deze laatste staat dan wel voor de zeer moeilijke opdracht om dit vertrouwen niet te beschamen; hij moet een situatie creëren waardoor reële begeleiding mogelijk is.

Welzijnsnood en risico-inschatting

Een deelnemer (psychiater-criminoloog) bekijkt de spanning tussen werken aan welzijn vanuit het functioneren van de Commissies ter Bescherming van de Maatschappij. Deze Commissies leggen te veel en te vaak een causaal verband tussen welzijnsnood en risico op herval in criminaliteit. Het risico op hervallen in persoonlijke problemen wordt te vaak gelijkgesteld met of automatisch beschouwd als een aanleiding tot crimineel gedrag. Vandaar het probleem van de stijging van het aantal geïnterneerden; men durft vrijlating bij (min of meer) persoonlijke problemen niet aan.

De respondent merkt op dat ook het aantal gedetineerden met psychische problemen is toegenomen, hetgeen een effect lijkt te hebben op het aantal vroege invrijheidstellingen. Nu men voorzichtiger is geworden inzake vrijlatingen en de P.S.D.'s meer dan ooit wordt opgedragen om de persoonlijkheid van de gedetineerde uitvoerig te ontleden, vindt men altijd wel "een probleem". Men zou moeten beseffen dat de problemen die men had of heeft niet causaal verband houden met de strafbaar gestelde feiten of een risico vormen voor herval in criminaliteit.

Daartegenover staat dat door de P.S.D.'s veel minder dan vroeger zorg wordt besteed aan de psychische problemen. De taak van de P.S.D.'s is nu grotendeels gefocust op de diagnose en op de adviesformuleringen inzake invrijheidstelling. De "buitenwereld" gaat er echter van uit dat door de tewerkstelling van een "le-gertje" psycho-sociaal personeel heel wat voor de gedetineerden wordt gedaan; men vat echter niet dat dit in feite niet het geval is. Men gaat nu wel verwachtingen stellen in de Gemeenschappen. De Gemeenschappen geven blijk van intenties inzake de welzijnszorg voor gedetineerden, maar in de praktijk is hiervan duidelijk nog te weinig te merken.

Druk door psychische problematiek

Psychische problemen zijn volgens een deelnemer niet enkel een zaak van geïnterneerden of gedetineerden. Het gaat kennelijk om een algemeen maatschappelijk verschijnsel waarvan de "uitersten" maar zichtbaar worden in de strafrechtsbedeling.

Een deelnemer (criminoloog-psychiater) nuanceert dit: de ernstige of zwaardere psychische problemen zijn in de maatschappij niet zozeer toegenomen; voor de mildere psychische problemen is dit daarentegen wel het geval. Men dient er echter over te waken dat deze mildere vormen niet evolueren in zwaardere problemen. Er is volgens interveniant in de maatschappij te weinig aandacht voor de preventieve opvang van psychische problemen die – vooral bij kinderen en jongeren – normaliter slechts van tijdelijke aard zouden mogen zijn. Er wordt

anderzijds wel geïnvesteerd in de opvang wanneer de problemen een duidelijk verband hebben met druggebruik.

Een medewerker aan een project alternatieve maatregelen van een centrum voor geestelijke gezondheidszorg wijst op het feit dat men te kampen heeft met een geregeld herval van het cliënteel hetgeen enorm weegt op de hulpverleners. Dit verklaart ook waarom de reguliere hulpverleners vaak justitie-cliënten afwijzen.

De inleider antwoordt dat m.b.t. geïnterneerden de Commissies ter Bescherming van de Maatschappij op ruimere informatie over de geïnterneerden kunnen voortgaan dan de parketten t.a.v. voorwaardelijke invrijheidgestelden. De parketten beschikken voor de voorwaardelijk invrijheidgestelden enkel over de te controleren voorwaarden. Ze hebben te weinig informatie over de sociale en psychische achtergrond en de mogelijkheden van de betrokkenen hetgeen kan leiden tot te resolute maatregelen. Het voorbeeld wordt aangehaald van het (momentaan) hervallen van een heroïnegebruiker. Parketten gaan in dergelijk geval vaak over tot onmiddellijke (her)opsluiting, terwijl dit gezien de inspanningen, de begeleiding en de wetenschap dat het voor druggebruikers gaat om een proces van vallen en opstaan zeker niet altijd aangewezen is.

Rol en functie van de P.S.D.

De inleider verdedigt nogmaals zijn stelling dat de hulpverlening ten voete uit moet worden uitgebouwd in de gevangenis en dit naast de advies- en voorlichtingsfunctie van de P.S.D. Beide domeinen staan trouwens niet los van elkaar. De analyses van de P.S.D. kunnen ook een welzijnsbevorderende functie hebben.

De respondent wijst op het probleem van het vertrouwen of eerder wantrouwen van de gedetineerde in de P.S.D. Men kan een gedetineerde wel proberen te overtuigen dat hij aan het onderzoek van de P.S.D. zelf ook iets heeft, dat hij meer inzicht in of over zichzelf zal bekomen. Maar meestal wordt het werk van de P.S.D. niet positief ervaren of wordt het argwanend bekeken. De respondent wijst tevens op een rol- en positieprobleem van het psycho-sociaal personeel, meer bepaald van de maatschappelijk assistenten. De meeste maatschappelijk assistenten weten vaak niet wat hen in de gevangenis te wachten staat. Men wordt er geconfronteerd met typisch diagnostische opdrachten waarvoor men eigenlijk niet is opgeleid; men leeft naar de job toe vanuit een hulpverleningsdenken, wat contrasteert met de praktijk.

Een gevangenisdirecteur vraagt zich af of men van het P.S.D.-personeel niet te veel verwacht. De publieke opinie gaat ervan uit dat de P.S.D.'s de risico's op recidive kunnen bepalen. Een en ander kan uiteraard nooit gegarandeerd worden, temeer omdat de gedetineerde zich niet volkomen blootgeeft uit schrik dat hij "foute dingen" gaat zeggen. Het is al zo moeilijk om een oordeel te vormen post-factum; het is des te moeilijker om de toekomst te voorspellen.

Een assessor van een V.I.-commissie merkt op dat van de P.S.D.'s niet wordt verwacht dat ze garanties bieden, wel dat ze een inschatting maken.

Intervenant is tevens van oordeel dat de werkwijze van de P.S.D.'s voor herziening vatbaar is. Ten eerste worden de P.S.D.-rapporten opgebouwd rond af-

zonderlijke testen, waarbij een en ander niet wordt samengebracht tot een criminogenese. Ten tweede zouden de P.S.D.-rapportages veel vroeger moeten aanvangen, namelijk bij het begin van de detentie en dit in functie van de toekenning van de regimes, van het penitentiair verlov, e.d.; nu staan de rapportages te veel i.f.v. de vrijlating.

De respondent beaamt het belang van een criminogenese. Dit vergt echter tijd die er nu vaak niet is. Hij verwijst terzake ook naar het idee van de detentieplanning. Deze idee is na de invoering van de nieuwe V.I.-wet weer wat uit de aandacht gegaan. Wanneer men dit consequent in praktijk wil brengen, zullen er meer personeelsleden moeten worden aangeworven. Trouwens ook de vraag naar de mening van de slachtoffers zou vroeger in het detentieverloop aan de orde moeten komen.

Een ander teer punt volgens de respondent is het feit dat aan voorwaardelijk invrijheidgestelden vaak te veel voorwaarden worden opgelegd; voorwaarden waarvoor de gedetineerde zich dikwijls moet wenden tot uiteenlopende diensten of instellingen.

Wat de detentieplanning betreft wijst een vertegenwoordiger van het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk erop dat ook de hulp- en dienstverlening van bij de aanvang op de detentieplanning zou moeten worden afgestemd.

Identiteitscrisis?

Een medewerker van een project alternatieve sancties worstelt met de fundamentele vraag: "ben ik hulpverlener of ben ik dit niet?"

De voorzitter antwoordt dat men met deze ruime vraagstelling niet monolithisch, maar dynamisch moet omgaan. Men kan en mag op deze vraag niet in absolute termen in de ene of de andere richting antwoorden of men mag niet aannemen dat een antwoord als absoluut wordt geponeerd "van boven uit". De vraagstelling dient het voorwerp te zijn van bespreking, ze moet dialectisch worden beantwoord. Zo is bijvoorbeeld herstelbemiddeling geen monolithisch op te vatten opdracht, maar het resultaat van voortdurend overleg waarbij componenten als hulpverlening, controle e.d. aan bod komen. Is het trouwens niet de taak van de justitiehuizen om haar rol(len) in te vullen vanuit een samenspraak, eerder dan louter een elders bepaalde opdracht zonder meer uit te voeren?

Hierop reageert een deelnemer met te stellen dat men toch een perspectief dient te hebben om naartoe te werken. In de praktijk is de beleidsruimte daarenboven bijzonder klein; in de hulpverlening is weinig ruimte voor samenspraak. Er worden vaak wel nieuwe (alternatieve) modellen uitgedacht en ter uitvoering voorgesteld, maar men kan zich afvragen wat ermee gebeurt in de praktijk.

Een deelnemer zegt te hebben vastgesteld dat er in de praktijk heel veel monolithisch denken heerst. Hij leidt dit vooral af uit de ideeën in kringen van Franstalige Brusselse hulpverleners omtrent de samenwerking tussen hulpverlening en justitie. Zij namen ter gelegenheid van een recent debat het standpunt in dat hulpverleners niet tot taak hebben om samen te werken met justitie.

Een vertegenwoordiger van het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk wijst op het feit dat de (forensische) hulpverleners van de Vlaamse Gemeenschap zich in een moeilijk positie bevinden. Zij moeten namelijk sleutelen aan twee kanten en

hebben vaak met de weerstanden aan twee fronten te maken. Zij moeten namelijk volwaardig kunnen doordringen tot het domein van de strafrechtsbedeling én zij moeten kunnen inwerken op het sociaal beleid, zodat dit open komt te staan voor de gedetineerden. Hierbij wordt schamper opgemerkt dat de sector van het “sociaal beleid” niet op de studiedag vertegenwoordigd is.

De voorzitter sluit af met de bedenking dat de discussie sterk dadergericht was en niet slachtoffergericht. Hij hoopt op meer dialoog tussen beide oriëntaties.

Stef CHRISTIAENSEN*

* K.U. Leuven.